

Boekbespreking

Iskandar Pané

LOLA Landscape Architects

Dijken van Nederland

Rotterdam (nai010 publishers) 2014, 344 pp.

Het Nederlandse landschap wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van vele duizenden kilometers aan dijken. Een groot deel van ons land zou onder water staan als er geen dijken waren geweest. Het boek *Dijken van Nederland* gaat over dit oer-Hollandse fenomeen en kan volgens de uitgever als het standaardwerk over dijken worden beschouwd dat overzicht geeft en een blik op de toekomst. De schrijvers definiëren het fenomeen dijk als volgt: een dijk is een verhoogde en van origine waterkerend grondlichaam met al zijn bijbehorende gebouwen en constructies. De studie *Dijken van Nederland* vult bestaande kennis over dijken op twee punten aan. Middels een geografische database zijn alle locaties van dijken in Nederland in kaart gebracht. Daarnaast hebben de makers met typologisch onderzoek 43 typen dijken kunnen onderscheiden.

Het zijn met name de uitgebreide kaartenreeksen uit de database, maar ook het formaat van het boek waardoor *Dijken van Nederland* naadloos in een recente reeks van lijvige, rijk geïllustreerde thematische atlassen lijkt te passen: in 2002 verscheen *Atlas van het Hollandse bouwblok* (283 pp.), in 2005 de *Limes Atlas* (266 pp.) en *Zee van land* (340 pp.), in 2007 *De Bosatlas van Nederland*¹ (566 pp.), in 2009 gevolgd door *De Polderatlas van Nederland*² (644 pp.).³ Tot slot moet de *Atlas van de verstedelijking in Nederland* (320 pp.) worden genoemd,⁴ die evenals *Dijken van Nederland* in 2014 is uitgegeven. De auteurs van de atlassen proberen veelomvattend en volledig te zijn, met uiteraard een veelheid aan kaarten, maar ook andere illustraties en grote foto's, gecompleteerd met geschreven toelichtingen en artikelen. Deze atlassen zijn een interessante informatiebron voor onderzoekers, architecten, landschapsarchitecten, stedenbouwkundigen, planologen, studenten en beleidsmakers. Daarnaast zijn deze thematische atlassen een lust voor het oog en dus een must voor op de koffietafel. Daarmee rijst de vraag of *Dijken van Nederland* kan worden gezien als een thematische atlas over

- 1
In *Dijken van Nederland* wordt van deze atlas als bron de kaart 'klimaat' en de kaart 'overstromingen' als bron gebruikt.
- 2
De auteurs konden beschikken over de Polderkaart uit 2014 van de TU Delft.
- 3
S. Komossa, *Atlas van het Hollandse bouwblok*. Bussum: Thoth, 2002; B. Colenbrander e.a., *Limes Atlas*. Rotterdam: Uitgeverij 010, 2005; W. Reh, C.M. Steenbergen en D. Aten, *Zee van Land. De droogmakerij als atlas van de Hollandse landschapsarchitectuur*. Wormer: Stichting Uitgeverij Noord-Holland, 2005; *De Bosatlas van Nederland*. Groningen, Uitgeverij Wolters-Noordhoff, 2007; C.M. Steenbergen e.a., *De Polderatlas van Nederland. Pantheon der Lage Landen*. Bussum: Thoth, 2009.
- 4
R. Rutte en J.E. Abrahamse, *Atlas van de verstedelijking in Nederland*. Bussum: Thoth, 2014.

Book review

Iskandar Pané

LOLA Landscape Architects

Dutch Dikes

Rotterdam (nai010 publishers) 2014, 344 pp.

Dikes – thousands of kilometres of them – are a typical feature of the Dutch landscape. A substantial proportion of the country would be flooded if it were not for the dikes. The book *Dutch Dikes* is about this ultra-Dutch phenomenon and – according to the publisher – can be seen as the standard reference work on dikes, giving both an overview and a glimpse of the future. The writers define a dike as follows: a dike is an elevated body of ground, originally with a water retention function, plus all the associated buildings and structures. The study *Dutch Dikes* makes two additions to the existing body of knowledge about dikes. A geographical database has been used to map out all the locations in the Netherlands where there are dikes. In addition, the authors have used typological categorisations to distinguish 43 types of dikes.

The extensive series of maps from the database in particular, as well as the format of the book, allows *Dutch Dikes* to fit in seamlessly with a recent series of hefty, richly illustrated thematic atlases. The *Atlas van het Hollandse bouwblok* (283 pp.) appeared in 2002, in 2005 there were the *Limes Atlas* (266 pp.) and *Zee van land* (340 pp.), and in 2007 the *Bosatlas van Nederland*¹ (566 pp.), followed in 2009 by the *Polderatlas van Nederland*² (644 pp.).³ Finally, the *Atlas of the Dutch Urban Landscape: A Millennium of Spatial Development* (304 pp.) should also be mentioned (English edition 2015).⁴ The authors of the atlases attempt to be both complete and highly inclusive, using not only a large number of maps (naturally) but also other illustrations and large photos, complemented by written explanations and articles. These atlases are an interesting source of information for researchers, architects, landscape architects, urban planners and planning experts, students and policymakers. In addition, these thematic atlases are delightful to look at and an absolute 'must' for the coffee table. That then begs the question of whether *Dutch Dikes* can be seen as a thematic atlas about dikes and

- 1
In *Dutch Dikes*, the 'Climate' and 'Flooding' maps are used as sources.
- 2
The map of the polders from 2014 by Delft Technical University was made available to the authors.
- 3
S. Komossa, *Atlas van het Hollandse bouwblok* [Atlas of Dutch city blocks], Bussum: Thoth Uitgeverij, 2002; B. Colenbrander et al., *Limes Atlas* [Atlas of the Roman Limes]. Rotterdam: Uitgeverij 010, 2005; W. Reh, C.M. Steenbergen en D. Aten, *Zee van Land. De droogmakerij als atlas van de Hollandse landschapsarchitectuur* [A sea of land: The polders as an atlas of Dutch landscape architecture], Wormer: Stichting Uitgeverij Noord-Holland, 2005; *De Bosatlas van Nederland* [Bos' Atlas of the Netherlands], Groningen, Uitgeverij Wolters-Noordhoff, 2007; C.M. Steenbergen et al., *De Polderatlas van Nederland. Pantheon der Lage Landen* [Polder atlas of the Netherlands: The pantheon of the Low Countries], Bussum: Uitgeverij Thoth, 2009.
- 4
R. Rutte & J.E. Abrahamse, *Atlas of the Dutch Urban Landscape, A Millennium of Spatial Development*, Bussum: Uitgeverij Thoth, 2015.

dijken en of het inderdaad het gezaghebbende werk is waaraan als het over dijken gaat, altijd zal worden gerefereerd.

Het fraai vormgegeven omslag toont de Hondsbosche zeevering bij Camperduin met op de voorgrond fietsers en wandelaars en op de achtergrond een baggerboot in actie. Een treffend beeld, want het recreatief gebruik en het technisch onderhoud van dijken zijn thema's in het boek. Op deze foto is in spotvernis een uitsnede van de dijkkaart van Nederland aangebracht. Deze transparante laag is zichtbaar en voelbaar en vormt naast de foto een subtiele tweede informatielaag.⁵ Het boek kent vijf hoofdstukken met daartussen vier groepen met dijkportretten. De hoofdstukken bevatten de thema's: topografie van de dijken, dijkengeschiedenis, techniek van dijkenbouw, toekomstperspectief op de dijk en typologie van dijken. De tussengeplaatste dijkportretten worden geïndexeerd op alfabetische volgorde. Elk dijkportret bestaat uit een beschrijving van een dijk op twee pagina's in woord en beeld. De groep dijkportretten heeft geen relatie met de hoofdstukken waartussen ze is opgenomen. Het doel van deze structuur lijkt te zijn gekozen om, al bladerend door de atlas, van begin naar einde afwisseling te creëren, waardoor niet te grote aaneengesloten hoofdstukken ontstaan. Was men, ondanks de grote verscheidenheid aan materiaal, bang voor saaiheid?

Het eerste hoofdstuk begint met de dijkenkaart, de database van het onderzoek. De schaal van de kaart is zo gekozen dat alle afzonderlijke dijken zijn te onderscheiden. Die schaal maakt het nodig het oppervlak van Nederland van noord naar zuid in drie 'repen' te verdelen. De dijken zijn met verschillende kleuren aangegeven. De betekenis daarvan blijkt pas uit de legenda op het laatste blad: de kleur geeft de structuur van een dijk weer. Met nummers en iconen zijn de 100 meest bezienwaardige dijken aangeduid. Van deze 100 dijken zijn er 40 geportretteerd. De verschillende thema's uit de database worden achtereenvolgens op een spread getoond. Rechts de dijkkaart van Nederland met daarop geduid het onderwerp, links de toelichtende tekst aangevuld met foto's of andere, ondersteunende kaarten. De kracht van de dijkkaart met een grote hoeveelheid informatie is duidelijk. Tegelijk blijkt ook de zwakte van een papieren atlas ten opzichte van de met een vingerbeweging verschaalbare kaarten op het internet. Voor sommige thema's is de schaal van kaart – heel Nederland op een blad – te klein om er andere informatie uit te kunnen halen dan het herkennen van patronen op de schaal van een provincie. Op bijna de helft van de kaarten in de atlas zijn de plaatsaanduidingen onleesbaar.

Vier van de vijf hoofdstukken eindigen met een essay van een deskundige. De combinatie van hoofdstuk en essay van de expert lijkt willekeurig. Het essay van Steffen Nijhuis, 'Oog voor de dijk', dat volgt op het eerste hoofdstuk met de dijkenkaart, sluit naadloos aan op de onderwerpen uit het derde hoofdstuk over dijkenbouw. Waar Nijhuis de samenhang tussen het technisch en esthetisch profiel van dijken aan de orde stelt, worden in dit hoofdstuk deze thema's juist weer afzonderlijk beschouwd. Het stuk van Tracy Metz, 'Van blaren tot sensoren: ook de dijk is nu dynamisch', dat volgt op dat derde hoofdstuk over dijkenbouw, zou juist hoofdstuk vier, over de toekomst van de dijk, prachtig kunnen afsluiten. Metz behandelt in haar essay verschillende onderwerpen over dijken; van traditie via innovatie naar toekomst. Anekdotisch benoemt ze via de dijken de merkwaardige relatie die wij Nederlanders hebben met het water.

Het tweede hoofdstuk over de geschiedenis van de dijken opent met een overzichtelijke kaartenreeks van de veranderde kustlijn van Nederland in de tijd. Waarom? Er is geen toelichting, maar ook geen samenhang te ontdekken met de overige delen van dit hoofdstuk. Hier wordt in zeven periodes de toestand van het landschap, de verstedelijking en natuurlijk de ontwikkeling van de dijken beschreven en getoond in kaartbeelden. De periodes zijn achtereenvolgens tot 700 n. Chr., van 700 tot 1200, van 1200 tot 1500, van 1500 tot 1800, van 1800 tot 1950, van 1950 tot 1985 en tot slot vanaf 1985. De intervallen zijn 500, 300, 150 en 35 jaar, een forse spreiding, terwijl de keuze van deze 'doorsnedes in tijd' niet wordt toegelicht. Per tijdvak wordt een kaartbeeld getoond met in de linker kantlijn een prachtige doorsnede van het landschap, vanaf de kust landinwaarts. De doorsnede laat het hoge zeeniveau ten opzichte van het lage achterland zien.

Als onderlegger van deze kaarten dienden de paleogeografische kaarten van Peter Vos.⁶ Wat ongebruikelijk is, is het noemen van een tijdsperiode bij een kaartbeeld. Een kaartbeeld geeft namelijk een toestand weer, een doorsnede in de tijd, bijvoorbeeld de toestand in 1200. De reeks van doorsnedes (kaarten) laat de veranderingen in de tijd zien. Als we de kaartenreeks van Peter Vos nader beschouwen, wordt de overweging van het noemen van een periode bij een kaartbeeld duidelijk. Het kaartbeeld tot 700 n.Chr. is gebaseerd op Vos' paleogeografische kaart van 100 n.Chr., dat van de periode 700-1200 op Vos' kaart van 800 n.Chr., dat van de periode 1200-500 op die van 1500. De periode 1500-1800 heeft de kaart van 1850 als onderlegger, evenals 1850-1950. Voor 1950-1985 en de periode vanaf 1985 is Vos' kaart van 2000 gebruikt.

Zie ook: G. Borger, F. Horsten, H. Engel, R. Rutte, O.R. Diesfeldt, I.R. Pané en A. de Waaier, 'Twaalf eeuwen ruimtelijke transformatie in het westen van Nederland in zes kaartbeelden: landschap, bebouwing en infrastructuur in 800, 1200, 1500, 1700, 1900 en 2000', in: *OverHolland 10/11*, 2011, pp. 65-66. In de kaartenreeks is spotvernis gebruikt voor de aanduiding van de bebouwing als extra informatie laag.

J. Bazelmans, M. van der Meulen, H. Weerts en P. Vos, *Atlas van Nederland in het Holoceen*. Amsterdam: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed / Prometheus, 2012. Zie ook: P. Vos, *Origin of the Dutch coastal landscape. Long-term landscape evolution of the Netherlands during the Holocene, described and visualized in national, regional and local palaeogeographical map series*. Groningen 2015.

whether it is indeed the authoritative work on the subject that people will always refer to.

The attractively designed cover shows the Hondsbosche coastal defences at Camperduin with cyclists and walkers in the foreground and a dredger working away in the background. An appropriate picture, given that recreational use of the dikes and their technical maintenance are important themes in the book. A section of the map of the dikes of the Netherlands has been superimposed on this photo in spot varnish. The transparent layer is both visible and tangible, forming a subtle second layer of information in addition to the photograph.⁵ The book is in five chapters, separated by four groups of dike portraits. The chapter themes are the topography of the dikes, the history of dikes, the techniques of dike construction, future prospects for dikes and finally dike typology. The dike portraits in between the chapters are indexed in alphabetical order. Each dike portrait consists of a description of a dike on two pages, using both texts and images. The group of dike portraits has no relationship with the chapters they are placed between. The purpose of this structure would seem to have been chosen in order to create variation as you browse through the book from one end to the other, without there being an excessively large block of consecutive chapters. Were the authors perhaps afraid it might become boring, despite the wide variety of material?

The first chapter starts with the map of the dikes: the database of the whole study. The scale of the map has been chosen so that all the individual dikes can be distinguished. Because of this scale, the ground area of the Netherlands had to be split from north to south into three 'strips'. The dikes are marked in different colours; the significance of the colours only comes to light in the legend on the final page, where we learn that the colour represents the structure of the dike. The hundred dikes that are most worth seeing are indicated with numbers and icons. Forty out of these dikes are the subject of the portraits. They illustrate the various themes from the database on a double page. On the right page is the map of the dikes in the Netherlands, with the theme marked; the left page is an explanatory text complemented by photographs or other supporting maps. It is clear just what a powerful tool the dike map is, with a large amount of information. At the same time, it immediately shows the weakness of a paper 'atlas' compared to Internet maps that can be rescaled with a single finger movement. For some scenes, the scale of the map (the whole of the Netherlands on one page) is too small. The names of the locations are illegible on nearly half the maps.

Four of the five chapters end with an essay by an expert. The combination of chapter and expert essay seems to be random. The essay by Steffen Nijhuis, *Dikes in focus*, following the first chapter with the map of the dikes, actually fits better with the topics of the third chapter about dike construction. The essay by Tracy Metz, *From blisters to sensors: dikes are now dynamic as well* follows the third chapter about dike construction, whereas it would really fit in perfectly with chapter 4 about the future of dikes. Metz deals with a number of dike-related topics, ranging from traditions to innovation to the future. She uses the dikes anecdotally to explore the remarkable relationship of the Dutch with water.

On the whole, accountability of the sources and choices made is poor. For instance, the second chapter about the history of dikes starts with a clear and beautiful series of maps showing how the coastline of the Netherlands has changed over time. But why? There is no explanation, nor is it possible to find out how this fits in with the other parts of the chapter. The main substance of this chapter is a series of maps which show the development of landscape, urbanisation and of course of the dikes in seven timeframes: successively up until 700 CE, from 700 to 1200, from 1200 to 1500, from 1500 to 1800, from 1800 to 1950, from 1950 to 1985 and finally from 1985 onwards. Each time interval is represented by a map, with in the margin a splendid cross-section of the landscape, from the coast inwards. The cross-sections show the high sea levels with respect to the low hinterland. However, the selection of time intervals is not explained. The intervals, are 500, 300, 150 and 35 years – a substantial spread of values. Besides, the peculiar element of these maps is, that each of them is bound to a period of time, whereas a map only can represent a state of affairs on one moment, a snapshot in time such as e.g. the situation in 1200. Only a series of cross-sections or maps can show the changes over time. After closer inspection it becomes clear that the underlying substrate for these maps is the paleogeographical maps of Peter Vos⁶. In fact the map image representing 'until 700 CE' is based on Vos' palaeogeographical map for 100 CE; the map for the period 700 to 1200 is based on Vos' map for 800 CE, and the map for 1200 to 1500 on the one for 1500. The period 1500-1800 is overlaid on the map of 1850, as is the period 1850-1950. For 1950-1985 and the period since 1985, Vos' map for 2000 has been used.

In order to make all the research effort into dike development valuable for other researchers, it is crucial that the makers of these maps explain how they have done the work, exactly what sources have been used and how these have been

See also G. Borger, F. Horsten, H. Engel, R. Rutte, O.R. Diesfeldt, I.R. Pané and A. de Waaier, *Twaalf eeuwen ruimtelijke transformatie in het westen van Nederland in zes kaartbeelden: landschap, bebouwing en infrastructuur in 800, 1200, 1500, 1700, 1900 en 2000* [Twelve centuries of spatial transformation in the western Netherlands, in six maps: landscape, habitation and infrastructure in 800, 1200, 1500, 1700, 1900 and 2000] in *OverHolland 10/11*, 2011, pp. 65-66. Spot varnish is used in the series of maps to indicate the built-up areas as an extra layer of information.

J. Bazelmans, M. van der Meulen, H. Weerts and P. Vos, *Atlas van Nederland in het Holoceen*. Amsterdam: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed / Prometheus, 2012. See also: P. Vos, *Origin of the Dutch coastal landscape. Long-term landscape evolution of the Netherlands during the Holocene, described and visualized in national, regional and local palaeogeographical map series*. Groningen 2015.

Om het uitzoekwerk van dijkontwikkeling van waarde te laten zijn voor andere onderzoekers is het van het grootste belang dat de makers van de kaarten toelichten op welke wijze zij aan de kaarten hebben gewerkt, welke bronnen precies zijn gebruikt en hoe deze zijn geïnterpreteerd. Maar ook voor een geïnteresseerde lezer rijzen bij de kaartenreeks al direct vragen op. Tussen 1500 en 1950 vindt er volgens de kaartenreeks geen stedelijke groei plaats. Maar dan zou in de daaropvolgende periode van 1950 tot 1985, de verstedelijking in de Randstad in een tijdsbestek van 35 jaar zijn vervijfvoudigd. Dat is onmogelijk.

De foto's op de openingspagina van het derde hoofdstuk over dijkenbouw laten diverse constructiewerktuigen zien, gebruikt bij de bouw van dijk- en waterkeringsconstructies. De verwachting wordt gewekt dat in het hoofdstuk de bouw van dijken centraal staat. Het is echter vooral een uiteenzetting over de opbouw en samenstelling van delen van verschillende type dijken: het technisch profiel. De toegepaste teken-techniek om dit te verduidelijken is een slimme combinatie van abstracte lijnvoering, silhouetten, kleur- en textuurgebruik, met een verwijnde bijna realistische weergave van bijvoorbeeld bomen en overig groen. Deze beschrijving doet misschien vrezen dat de getekende – perspectivische – profielen rommelig zijn. Maar niets is minder waar. Verschillende tekentechnieken worden ingezet om daar waar nodig accenten te leggen in de doorsnedes.

Lastig is te doorgronden waarom extra onderscheid wordt gemaakt tussen het technische en het ruimtelijke profiel. De verwevenheid van de twee is groot. Want is het niet zo dat bij dijken de ruimtelijke verschijningsvorm altijd een gevolg is van het technisch noodzakelijke profiel van de dijk. Het lijkt daarom meer voor de hand te liggen dat het thema dijkbekleding – gras, steen, asfalt – bij het hoofdstuk technisch profiel hoort, in plaats van bij het ruimtelijke profiel.⁷

Het hoofdstuk 'Dijktypologie' is het interessantst. Het geeft een overzicht van verschillende dijktypen en groepen van dijken. De gecombineerde tekentechniek wordt ook hier toegepast, maar op kleinere schaal ingezet, als 'postzegels'. Toch blijven de tekeningetjes goed leesbaar, een knap staaltje tekenwerk. Met name het hiermee gecreëerde overzichtsblad is verhelderend en doet je de inhoud van de gehele atlas beter begrijpen. Elk type dijk heeft een 'hekje' met een cijfer, welke aanduiding elders in de atlas steeds terugkeert als dit type dijk aan de orde is. De baggerboot op de omslag van het boek zien we terug in het hoofdstuk over dijkenbouw, op p. 205, met de aanduiding #32.⁸ In het overzicht op het vouwblad blijkt #32 bij de Wakerdijk te staan. De logica van

deze kruisverwijzingen in het boek wordt achteraf duidelijk, maar wordt nergens toegelicht. De complexiteit en diversiteit van de Nederlandse dijken en de veelheid aan informatie over deze dijken die het boek als zelfbenoemd standaardwerk wil ontsluiten, waren gebaat geweest bij een beter door-dachte opzet en zorgvuldigere indeling. Waarom zijn de makers van het boek niet begonnen met het aanbieden van een helder overzicht. Had dit laatste hoofdstuk over de dijktypologie wellicht het eerste moeten zijn?

Terug naar de koffietafel met daarop het boek *Dijken van Nederland*. Het boek steelt de show. Prachtige kaarten, helder tekenwerk en bondige dijkportretten in woord en beeld. De krachtige tekeningen die verschillende soorten dijken tonen, zoals de technische doorsnedes uit het hoofdstuk over de geschiedenis, dragen bij aan het vastleggen van kennis over dijken. De hoeveelheid materiaal is indrukwekkend. Daarnaast is er een grote geografische database opgebouwd (GIS) met dijken. De financiële ondersteuning van dit onderzoek door met name het Ministerie van Infrastructuur en Milieu, de Dienst Landelijk Gebied, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en diverse hoogheemraadschappen is niet voor niets geweest. Er is veel nieuwe kennis vergaard over onze dijken. De manier waarop deze kennis in het boek is geordend is minder gelukkig. Bovendien lijdt het boek onder slordigheden die door middel van een aantal stevige redacterendes hadden kunnen worden voorkomen. Een gemiste kans zijn het ontbreken van een leeswijzer, inleidingen bij de hoofdstukken, een verklaring van de werkwijze en een zorgvuldige bronvermelding bij de kaarten. Hiermee doen de auteurs van het boek zichzelf en de achterliggende studies tekort.

Zie het essay 'Oog voor de dijk' door Steffen Nijhuis. Nijhuis probeert grip te krijgen op de ruimtelijke relevantie van dijken in het Nederlandse landschap.

Wat er precies gebeurt bij de Hondsbossche zeewering, wordt in dit hoofdstuk niet duidelijk. In het dijkportret van de Hondsbossche zeewering is de baggerboot duidelijker afgebeeld en geeft het onderschrift aan dat er zand wordt aangevuld. In het hoofdstuk Dijk-geschiedenis, waar je dat niet zou verwachten, wordt in een viertal diagrammen precies duidelijk hoe het aanvullen van het zand met een boot in z'n werk gaat en hoe de dijk hiermee, uiteindelijk door weersinvloeden, wordt versterkt.

interpreted. But an interested reader will also find that the series of maps immediately starts raising questions. Between 1500 and 1950, according to the map series, there was no urban growth. But in the following period, from 1950 to 1985, urbanisation in the Randstad conurbation appears to have gone up fivefold over a period of 35 years. That is impossible.

The photographs on the opening page of the third chapter about dike construction show a range of construction equipment used in building dikes and water retention structures. This makes you expect that the chapter will be about how dikes are built. It is however largely an elaboration of the structure and composition of various types of dikes: the technical profile. The drawing technique used for making this clear is a clever combination of abstract lines, silhouettes and the use of colour and texture, with a refined and almost realistic representation of trees and other vegetation, for instance. Given this description, you might perhaps fear that the drawn profiles – sketched in perspective – would be rather cluttered. However, nothing could be further from the truth: a variety of drawing techniques have been used where needed to add accents to the cross-sections.

It is hard to work out why an additional distinction is made between the technical and spatial profiles; the two are closely interlinked. After all, it is not the case that the spatial form of a dike is always the consequence of the technically necessary profile of the dike. It would therefore seem more obvious to say that the topic of dike cladding – grass, bricks, asphalt – belongs in the chapter on technical profiles, rather than the spatial profiles.⁷

The chapter on dike typology is the most interesting. It gives an overview of various types and groups of dikes. The combination of drawing techniques is used here as well, but on a smaller scale, like 'postage stamps'. Nevertheless, the small drawings are perfectly legible – a nice piece of draughtsmanship. In particular the overview page that this creates explains a great deal and helps you understand the content of the entire book better. Each type of dike has a hash sign with a number, a reference that reappears elsewhere in the book when this type of dike is being discussed. The dredger on the cover of the book reappears in the chapter on dike construction, on page 205, with the reference #32.⁸ The overview on the folding page shows that #32 is for Wakerdijk. The logic of these cross-references in the book becomes clear afterwards, but it is not explained anywhere. The complexity and diversity of Dutch dikes and the large amount of information about these dikes that the book aims to contain, as a self-declared reference work, would

have benefited from a more carefully considered structure and more careful layout. Why did the authors of the book not start by providing a clear overview – ought the final chapter about dike typology perhaps to have come first?

But back to that coffee table with *Dutch Dikes* on it. The book steals the show. Wonderful maps, clear drawings, concise portraits of dikes in both text and images. The powerful drawings that show the various types of dikes, such as the technical cross-sections from the chapter on dike history, help record what we know about dikes. The quantity of material is impressive. In addition, a large geographical information system (GIS database) of dikes has been built up. The financial support for this study – in particular from the Ministry of Infrastructure and the Environment, the Rural Regions Service and the Cultural Heritage Agency of the Netherlands – has not been in vain. A great deal of new knowledge about the country's dikes has been accumulated. The way in which that knowledge has been laid out in the book is less auspicious. On top of that, the book suffers from imperfections that could have been prevented by a number of thorough editorial rounds. Missed opportunities are the lack of a reader's guide, introductions to the chapters, an explanation of the working method and careful attribution of the sources for the maps. As a result, the authors of the book are selling short both themselves and the underlying studies.

7

See also the essay *Dikes in focus* by Steffen Nijhuis. Nijhuis is attempting to get a grip on the spatial relevance of dikes in the Dutch landscape.

8

This chapter does not make clear exactly what is happening at the Hondsbossche coastal defences. The dike portrait of the Hondsbossche coastal defences shows the dredging vessel more clearly and adds in the caption that sand is being replenished. In the chapter on dike history, which is perhaps not where you would expect it, a set of four diagrams explains precisely what sand suppletion by this kind of vessel involves and how this strengthens the dike, ultimately through the effects of the weather.